

5 ELINKEINOELÄMÄN OSUUS RIKOKSENTORJUNNASSA

- Elinkeinoelämän olisi osaltaan huolehdittava yrityksiin, niiden omaisuuteen ja henkilökuntaan sekä kaupallisiin järjestelmiin kohdistuvien rikosten ehkäisystä
- Tavaroiden ja palvelujen tuottajien olisi vältettävä toimillaan luomasta rikostilaisuuksia ja pyrittävä niitä vähentämään
- Olisi saatava aikaan elinkeinoelämän oma sitoutuneisuus rikosentorjuntaan ja rikollisuutta ehkäisevät yhteiset käytännöt
- Suojautumisen ja muiden ehkäisytöiden pitäisi perustua todellisiin riskeihin
- Rikosentorjunnan taitotieto pitäisi saattaa yhteiseksi ja turvallisuusajattelu yritysten koko henkilökunnan asiaksi
- Viranomaisten ja elinkeinoelämän paikallista rikosentorjuntayhteistyötä pitäisi lisätä
- Julkisen vallan ja elinkeinotoiminnan pitäisi yhdessä huolehtia palveluammateissa toimivan henkilöstön merkityksestä rikollisuuden ehkäisemisessä ja turvallisuuden edistämässä

Taloudellinen kehitys on lisännyt rikollisuuden edellytyksiä

Toisen maailmansodan jälkeinen taloudellinen kehitys on lisännyt rikollisuuden edellytyksiä. Tavarointa on yhä runsaammin ja entistä suojaamattomampina alttiina joutua rikoksen kohteeksi. Maksujärjestelmät ovat monipuolistuneet, mutta tarjoavat myös entistä runsaammin rikostilaisuuksia. Kaupallisessa kehityksessä on omaksuttu järjestelmiä, jotka asettavat asiakkaalle uusia rehellisyysvaatimuksia, esimerkkinä itsepalvelun nykyinen laaja käyttö. Elinkeinorakenne on muuttunut siten, että kauppiaan ja asiakkaan tai palvelun tarjoajan ja sen ostajan välillä ei ole samaa henkilökohtaista tuttuutta ja luottamussuhdetta kuin yleensä ennen. Kaupallinen tehokkuus on vähentänyt henkilökuntaa, jonka varsinaiseen palvelutehtävään kuului yhtenä tärkeänä osana rikoksia ehkäisevä valvonta. Rikostilaisuuksien kasvu on monin tavoin yhteydessä nimenomaan elinkeinoelämän muutoksiin. Noin puolet poliisille ilmoitetuista omaisuusrikoksista kohdistuu nykyisin yhteisöihin, enimmäkseen elinkeinotoimintaa harjoittaviin liikkeisiin.

Elinkeinoelämän mahdollisuudet vaikuttaa rikostilaisuuksiin

Elinkeinoelämällä on suuri intressi sen yrityksiin, niiden omaisuuteen ja henkilökuntaan sekä kaupallisiin järjestelmiin kohdistuvien rikosten ehkäisyyn ja vastuukin siitä. Rikollisuuden ehkäisyssä tulisikin pyrkiä vaikuttamaan tilanteisiin ja olosuhteisiin siten, että rikos olisi vaikeammin tehtävissä. Myös rikosenteon kannattavuutta tulisi vähentää ja kiinnijäämisriskiä lisätä. Toiseksi elinkeinoelämän on pyrittävä vaikuttamaan siihen, etteivät tuotetut tavarat ja palvelut loisi houkuttelevia, kohtuutoimin vältettäviä rikostilaisuuksia.

Elinkeinoelämän pitäisi pyrkiä vähentämään rikostilaisuuksia. Olisi suotavaa, että esimerkiksi

- vähittäistavarakaupan liikkeet pyrkisivät yhteistoiminnassa myymälänäpistystilaisuuksia vähentävään tavaroiden sijoitteluun ja väripanosten, ilmaisinaltiteiden ja muiden

vastaavantyyppisten teknisten varkauksia ehkäisevien keinojen käyttöön,

- yksintyöskentelyä iltamyöhään kioskeissa, ravintoloissa ja huoltoasemilla vähennettäisiin ja pyrittäisiin vähentämään keskioluen myynnistä henkilökunnalle aiheutuvan väkivallan riskiä,
- rikoksentekoon soveltuvien välineiden kuten spraytölkkiä myynti olisi nykyistä valvotumpaa,
- anniskelupaikat sitoutuisivat noudattamaan kieltoa anniskella päihtyneille ja lisätyn ja joustavamman järjestyksenpidon avulla vähentäisivät väkivallan ja järjestyshäiriöiden riskiä.

Sitoutuneisuus ja yhteisesti hyväksytyt käytännöt

Jossakin määrin on kehitetty ja tullaan kehittämään lainsäädäntöä, joka velvoittaa tavaroiden ja palvelujen tuottajat ja markkinoijat parantamaan tuotteiden suojausta. Tällaisesta on esimerkkinä autojen varkaussuojaus. Myös videovalvontaa olisi kehitettävä tavalla, joka ohjaisi tämän uuden ja nimenomaan yritysten käytössä nopeasti yleistyneen menetelmän käyttöä rikollisuuden ehkäisyyn ja rikosten selvittämisen lähtökohdista tarkoituksenmukaiseksi. Mahdollista lainsäädäntöä keskeisempää on elinkeinoelämän oma sitoutuneisuus rikosentorjuntaan ja yhteisesti hyväksytyt rikoksia ehkäisevät käytännöt. Rikollisuutta ehkäisevät ja turvallisuutta edistävät käytännöt koskevat myös liikealan työmarkkinaosapuolia, jotka ovat päässeet joistakin työpaikan turvallisuuteen liittyvistä asioista sopimukseen.

Elinkeinoelämän yhteiset käytännöt rikollisuuden ehkäisyssä mahdollistavat tasapuolisen kilpailun. Asia voidaan nähdä jonkin alan yritysten tai jollakin alueella olevien liikkeiden solidaarisuuskysymyksenä. Kauppakeskuksessa on ongelma, jos jotkin sen liikkeet laiminlyövät myymälänäpistysten ehkäisyä ja siten houkuttelevat varastelevaa asiakaskuntaa muidenkin liikkeiden riesaksi. Esimerkkinä, kuinka asiantuntemuksen yhteisyydellä ja yhteisesti hyväksytyillä suojautumiskäytännöillä on ehkäisty rikoksia, voidaan mainita pankkien turvallisuustoimikunnan työ: pankkiryöstöjen määrä on vähentynyt neljännekseen 1990-luvun alun huippuvuosista.

Riskit vaihtelevat

Elinkeinoelämään kohdistuvaan rikollisuuteen voidaan paremmin vaikuttaa, kun tiedetään missä ja milloin rikoksia tehdään ja tunnetaan rikosten tapahtumiseen vaikuttavat olosuhteet. Ryöstöjen tai myymälävarkauksien riski on tietyissä liikkeissä suurempi kuin toisissa. Rikokset keskittyvät yleensä tietyille alueille. Myymälävarkauksia koskevissa tutkimuksissa on havaittu, että yleensä valtaosa varkauksista ja näpistyksistä tapahtuu tietyillä harvoilla rikoksenteolle alttiina olevilla osastoilla. Eräät ravintolat kärsivät järjestyshäiriöistä voimakkaammin kuin toiset. Jos näissä elinkeinoelämän rikosaktiiveissa paikoissa saadaan rikollisuutta selvästi vähennettyä, voidaan koko paikallisyhteisön turvallisuutta parantaa.

Elinkeinoelämän kannattaakin sijoittaa voimavaroja rikollisuuden esiintymisen ja muotojen tutkimiseen. Ruotsissa jokin aika sitten tehty selvitys osoitti, että liikkeet suojautuvat rikoksilta toisaalta epätasaisesti ja toisaalta kaavamaisesti. Toiset liikkeet suojautuvat, toiset eivät. Jos suojaudutaan, toimet voivat olla kuitenkin kaavamaisia eivätkä suhteessa rikosten riskeihin ja ongelmien vakavuuteen. Yksi keino tarkoituksenmukaisen suojauksen edistämiseksi on rikollisuuteen liittyvien riskikartoitusten käyttöönotto ja hyödyntäminen yritystoiminnassa. Riskikartoituksia tehdäänkin jo ainakin jossain määrin.

Kaupan Keskusliiton turvallisuustoimikunta suunnittelee koko kaupan alaa koskevaa turvamerkintäohjelmaa. Siinä myymälä saisi turvamerkinnän, jos myymäläkohtaisessa tarkastuksessa on todettu liiketoimintaan, henkilökuntaan ja kiinteistöön liittyvien asioiden olevan toimintaolosuhteisiin nähden asianmukaisesti järjestettyjä. Hankkeessa pyritään yhteistyöhön vakuutusyhtiöiden ja poliisin kanssa.

Taitotieto yhteiseksi

Rikoksantorjunnan taitotiedon pitäisi olla yhteistä. Eräät liikkeet ovat käyttäneet huomattavastikin varoja turvallisuussuunnitteluun ja rikosten ehkäisemiseen. Niillä on käytössään rikoksantorjunnan korkeatasoinen asiantuntemus. Toisaalta pienilläkin liikkeillä voi olla halpoja, mutta hyviksi havaittuja keinoja ehkäistä rikoksia. Tällainen taitotieto pitäisi saattaa siinä määrin kuin mahdollista elinkeinoelämän yhteiseksi. Olisi taloudellisestikin edullista, jos liikkeet voisivat esimerkiksi käyttää hyödyksi toisissa liikkeissä hyviksi havaittuja myymälänäpistysten ehkäisykäytäntöjä. Myymälänäpistys, liikeryöstö ja petos ovat esimerkkejä yrityksiin kohdistuvista rikoksista, joiden ehkäisyn menetelmistä on runsaasti tietoa ja joita on osoitettu voitavan olennaisesti vähentää.

Turvallisuusajattelu koko henkilökunnan asiaksi

Turvallisuusajattelun pitäisi olla yrityksen koko henkilöstön asia. Henkilökunnan koulutusta tarvittaisiin mm. siitä, mikä on suotavaa toimintaa epäiltäessä myymälänäpistystä, pankki- ja luottokorttien käyttöön liittyvien petosyritysten paljastamisessa ja väkivaltaisten asiakkaiden käsittelyssä. Palveluammateissa kohdattu väkivalta on turvallisuusongelma, jonka vähentämiseen ja jonka aiheuttamien väkivaltatilanteiden jälkihoitoon tarvitaan lainsäädännön, työsuojeluviranomaisten toiminnan ja työmarkkinajärjestöjen välisten sopimusten ohessa palveluala- ja työpaikkakohtaisia ratkaisuja.

Viranomaisten ja elinkeinoelämän paikallinen yhteistyö

Paikallisen elinkeinoelämän ja viranomaisten yhteistyötä rikollisuuden ehkäisemiseksi pitäisi lisätä. Yhteistyössä säästettäisiin suojelukustannuksia ja toimintoja pystyttäisiin paremmin koordinoimaan. Harjoitetusta yhteistyöstä on saatu hyviä tuloksia. Eräillä paikkakunnilla kauppiat ovat yhteistyössä poliisin ja vakuutusyhtiöiden kanssa harjoittaneet rikoksantorjuntatoimintaa, jossa tiedottamalla ja teknisin toimin on pyritty suojaamaan kauppakeskuksia, tavarataloja ja liikkeitä ryöstöiltä, varkauksilta, näpistyksiltä ja ilkeilyltä. Elinkeinoelämän yhteistyötä muitten paikallistahojen kanssa tulisikin tehostaa. Ostoskeskusten ja muitten elinkeinoelämälle tärkeiden alueiden valvontaa voidaan myös edistää poliisin ja vartiointiliikkeiden yhteistyöllä.

Elinkeinoelämän tulee osaltaan kantaa vastuunsa kaupunki- ja lähiö-ympäristöjen viihtyisämmäksi ja houkuttelevammaksi tekemisestä. Yhdysvalloissa on eräillä alueilla kehitetty järjestelmiä, joissa erioikeuksien "hintana" on yrityksen vastuu ympäristönsä järjestyksestä, turvallisuudesta ja viihtyisyydestä. Ulkomailta löytyy lisäksi esimerkkejä, joissa paikallinen yritystoiminta on lähtenyt rahoittamaan riskinuoriin kohdistuvia ehkäisyohjelmia, koska ne katsovat välittömästi tai välillisesti hyötyvänsä paikallista turvallisuutta edistävästä toiminnasta.

Palvelu ehkäisee rikoksia

Jokainen palveluammattissa toimiva on mahdollinen rikosentorjuja. Myyjä liikkeessä, tarjoilija ravintolassa, rautatieaseman kioskinpitäjä, taksinkuljettaja jne. ei vain hoida nimenomaista palvelutehtäväänsä vaan tämän työn elimellisenä osana valvoo ympäristöä. Jopa sellaisellakin asialla kuin tilojen siivouksen ajoituksella on osoitettu voitavan vaikuttaa rikoksiin ja järjestyshäiriöihin. Elinkeinoelämän kehitys, johon verotus ja muut julkiset toimetkin ovat vaikuttaneet, on vähentänyt henkilökohtaista palvelua. Elinkeinoelämän ja julkisen vallan yhteinen tehtävä on pyrkiä huolehtimaan palveluammateissa toimivien mahdollisuudesta täyttää kuvattu rikollisuuden ehkäisyn ja turvallisuuden edistämisen kannalta tärkeä tehtävä.

Erityisemmin rikosentorjuntaan osallistuvat seuraavat elinkeinot:

5.1 Turva-ala

- # Turva-alan sääntelyllä saatetaan alan yritystoiminta nykyistä paremmin edistämään rikosentorjuntaa ja sovitetaan sen ja poliisin toimintaa nykyistä enemmän yhteen

Nopeimmin kasvavia elinkeinoja

Yksityiset vartioimisliikkeet harjoittavat maassamme monimuotoista omaisuuden ja henkilön suojaamista. Vartijoilla ja järjestysmiehillä on tärkeä tehtävä rikosten ehkäisyssä ja turvallisuuden lisäämisessä. Turvallisuuspalvelujen kysyntä on kasvanut selvästi viime vuosina. Onkin huomattavan paljon sellaisia turvallisuuspalveluja, joiden käyttäjän kuuluu vastata niiden aiheuttamista kustannuksista. Erilaisten suojaustuotteiden valmistus ja markkinointi on yksi nopeimmin kasvavia elinkeinotoiminnan alueita.

Yritys- ja julkisen toiminnan yhteensovittaminen

Rikosentorjunnan kannalta keskeisiä kysymyksiä on sovittaa yhteen julkinen toiminta rikollisuuden ehkäisemiseksi ja turva-alan kasvava elinkeinotoiminta.

Turva-alan sääntely

Turva-alan sääntely on vähäistä ja hajanaista. Tämä on johtanut siihen, että alalle on ollut pyrkimässä yrittäjiä, jotka eivät ole vastanneet turvallisuuspalvelujen tarjoajille asetettavia vaatimuksia. Sääntelemättömyys ja alan sisäisen normiston puute voi johtaa siihen, että alan yrittäjät markkinoivat palvelujaan ja suojaustuotteita turvattuun lisäävällä tavalla. Sääntelemättömyys voi myös johtaa ristiriitaan turva-alan ja poliisitoiminnan välillä. Turva-alan tulisikin olla nykyistä tarkemmin säädeltyä. Sisäasiainministeriössä ollaan uudistamassa alan lainsäädäntöä keväällä 1998 ilmestyneen komiteamietinnön ja siitä annettujen lausuntojen pohjalta. Tässä yhteydessä on tarkoitus mm. uusia vartioimistoimintaa koskevat lainsäädäntö, luoda turvallisuustuotteiden virallinen hyväksymismenettely sekä perustaa alan käytäntöjä kehittämään erityinen neuvottelukunta.

5.2 Vakuutustoiminta

- # Vakuutusala osallistuu monipuolisesti rikollisuuden ehkäisyyn
- # Vakuutusjärjestelmiä tulisi edelleen kehittää siten, että ne edistäisivät tarkoituksenmukaisia suojaus- ja muita ehkäisytoimia

Vakuutusala monipuolisesti torjuntatyössä

Lähes kaikki rikollisuus koskettaa tavalla tai toisella vakuutustoimintaa. Eri vakuutusjärjestelmät maksavat korvauksia rikoksen uhrille ja muille asianosaisille. Esimerkiksi noin kolmella neljästä kotitaloudesta on kotivakuutus, joka korvaa monista rikoksista aiheutuvat vahingot.

Suomessa vakuutusala osallistuu monella tavalla rikollisuuden ehkäisytyöhön. Vakuutusehtoihin sisältyvät suojeleohjeet edellyttävät tiettyjä rikollisuuden torjuntatoimia ja vakuutusyhtiöt edistävät rikollisuuden ehkäisyyn tähtäviä asiakkaiden toimia esim. vakuutusmaksualennuksin. Vakuutusyhtiöt harjoittavat tiedotustoimintaa ja neuvovat asiakkaitaan rikollisuudelta suojautumisessa. Ne myös testaavat suojausvälineistöä. Vakuutusyhtiöt ovat osallistuneet useisiin valtakunnallisiin ja paikallisiin rikosentorjuntahankkeisiin.

Vakuutusehdoilla parempaan suojaukseen

Ongelmana on ollut, että kattava "vakuutuspaketti" on joissakin tapauksissa johtanut huolimattomaan omaisuuden hoitoon, ja vakuutusjärjestelmät ja -käytännöt voivat synnyttää tilaisuuksia vakuutuspetoksiin. Toisaalta vakuutusyhtiöt ovat panostaneet toimiin vakuutuspetosten ehkäisemiseksi ja paljastamiseksi. Vakuutusjärjestelmiä tulisi edelleen kehittää siten, että bonuksin ja vakuutusehtojen avulla saadaan vakuutuksenottajat paremmin suojautumaan rikoksilta.